

Prozřetelnost

Petr Pazdera Payne, Střešovice 14. dubna 2024

Co oko nevidělo a ucho neslyšelo, co ani člověku na mysl nepřišlo, připravil Bůh těm, kdo ho milují.' (1Kor 2,9) (srv. Iz 64,4)

Žalm 16.

Střež mě, Bože, neboť v tobě mám útočiště.

Pravil jsem Nejvyššímu: Můj Pán jsi ty, mé dobro, nad tebe žádný není.

Svaté v zemi jsem si zamiloval pro jejich vzácnost.

Rozmnožují bolesti ti, kdo si zvolili jiného; nezúčastním se jejich krvavých obětí, nevezmu si jejich jména do úst.

Nejvyšší Pane, tys určený můj podíl a můj pohár, dokonavatel mého osudu.

Byly mi vyměřeny příhodné role, odkazu znamenitého se mi dostalo.

Blahoslavít budu Nejvyššího, jenž mi radí, ba i za noci mě vyučují mé vnitřnosti.

Nejvyššího si představuju před sebe; když je mi po pravici, neupadnu.

Proto mám veselé srdce, žiju radostně, taky že moje tělo je v pokoji.

Nepostoupíš mou duši peklu, nedáš svému věrnému zakusit zkázu.

Ukazuješ mi cestu života, naplňuješ veselím své přítomnosti, těšíš pravici svou bez ustání.

Kázání: (Ž 16, 8)

„Představuji Hospodina před obličej svůj vždycky.“

Žalmista říká, že si neustále představuje Boha před sebe, do svého pohledu, že se mu stal protějškem. Ta vazba „něco si stavět před sebe“ se objevuje v hebrejském textu Starého zákona v různých souvislostech. A v tom obratu se nepochybně zračí: Něco si před-stavovat, něco si před-se-vzít, na něco myslet, něčemu se věnovat, mít záměr, mít vizi, za něčím jít, přemýšlet o tom, něco si zpřítomňovat, nenechat to upadnout v zapomenutí, nahlížet cosi vnitřním zrakem. Atd. Atp.

Ta vazba něco si stavět před sebe – před oči, jak to překládá ekumenický překlad, dokládá, že ono takzvané hebrejské myšlení, co se týče vidění, nestojí v přísném protikladu k řeckému myšlení, že židé se také dívali, že chtěli vidět, že pozorovali, a že měli své představy, teorie, vize, fantazie.

Klást si Boha před sebe, jako svůj protějšek – to by mohla být docela obstojná definice zbožnosti a náboženství.

Jsou lidé, kteří si staví Nejvyššího před svůj zrak, a potom podle žalmů existují také ti, kteří tak programaticky nečiní, kteří činí pravý opak: „Nebot' jsou cizí povstali proti mně, a ukrutníci hledají duše mé, nepředstavujíce sobě Boha před obličej svůj.“ (Ž 54,5) Anebo: „Ó Bože, povstaliť jsou pyšní proti

mně, a rota násilníků hledají bezživotí mého, ti, kteříž tě sobě nepředstavují.“ (Ž 86,14) Tito lidé mají jiné náboženství. Ti si představují před sebe jiné věci, jiné obrazy, a jiné bohy.

Z pohledu žalmů a vůbec Písma je záhodno – něco si před oči stavět, a něco si před sebe naopak nestavět. Tak třeba u Zachariáše proroka: „Bůžkové mluvili ničemnosti; co viděli věstci, byl klam; rozhlašují šalebné sny, přeludem utěšují.“ (Zach 10,2) Nestavět si před sebe: cizí bohy, modly, přeludy znamená nemít bohů jiných před Hospodinem, doslovně před jeho tváří, jak zapovídá Desatero.

A jako by to představování něčeho před sebe jistil a upřesňoval ještě další zákaz Desatera: „Neučiníš sobě rytiny ani jakého podobenství.“ Rytina, nebo vytesanina, jak tlumočil příslušné slůvko prof. Heller, to je hmotná skutečnost, je to výrobek, artefakt – pak ale následuje slovo „podobenství“ „podoba“ „zjev“, což je skutečnost spíše nehmotná, nezhmotnělá, nenamalovaná, nevytesaná, neodlitá. Je to svým způsobem představa, neboť představa je v podstatě vnitřní obraz vnější podoby věci.

Žalmista (Ž 101, 3) coby vyznavač Boží se určitých představ v duchu těch zákazů Desatera varuje a ony skutečnosti před sebe neklade vyznávaje: „Nepředstavímť sobě před oči věci nešlechtné, (...) nepřichytít' se mne“

Co to jsou, ty věci nešlechtné? Příslušné slovo označuje v hebrejštině jak nějaké předměty, tak taky slova. Potažmo myšlenky. Nepředstavím si před oči věci nešlechtné, špatné, nicotné. ... Nebudu si zahrávat s klamy, s ničemnostmi, špatnostmi, se zlem, nebudu koketovat s obrazy zla, se zlými vzorci chování; se špatnými vzory – tak to taky pochopil a přeložil ekumenický překlad: „Nebude mi vzorem, co ničemník páchá...“ Jde tedy o vnitřní obrazy, o jistou intelektuální činnost, o ideje, myšlenky a myšlenkové konstrukce, jichž se žalmisté varují. Nekalé myšlenky a ideje, to jsou zárodky, skryté zdroje zla, potažmo nebezpečné ideologie, zločinné scénáře.

Žalmy skýtají kromě mnohého jiného též jakousi rukověť psychologie, co se týče zla a kontaminace zlem, ať už se to týká pachatelů zla nebo jeho obětí, ať už jde o zlo vnitřní, nebo vnější. Velké zlo se může odvíjet z malých počátků: Žalm 36. kupříkladu hovoří o zlomyslníkovi, který „nepravost smýšlí na ložci svém“; povaluje se na kavalci vymýšlí podlost, nechává se přemoci zlem a pak se vydává na nedobrou cestu.

Proti zlu je tedy třeba stavět jiné obrazy. Obrazy dobra. A zejména obraz Boha. Ale musíme se chtít nechtět tázat, anebo jsme tu a tam také dotazováni: Není to hra? Není to fantazie jako každá jiná? Fabulace, fikce, fantazie? Fata morgana. Iluze. Něco si vsugerovat. Není to ono proslulé opium lidstva?

Zkusím tu myšlenku představování Boha ještě trochu rozvést, a chtěl bych přitom ukázat, že to nejsou jen nějaké chiméry a domněnky, jak by leckdo mohl namítnout. Nejprve musím podotknout, že ono představování si Boha před sebe je něco jiného než to, co běžně rozumíme slovem před-stava, že to není

bohapusté nevázané fantazírování, snění, navozování si iluzí, produkování pouhopouhých představ.

A z druhé strany. Je možná omyl myslet si, že můžeme žít bez iluzí, bez představ nebo lépe řečeno bez vizí. Člověk žije vždy tak trochu jinde. V mýtu, v příběhu, v očekávání budoucnosti, v nějakém světonázoru, v představách o světě, v nějakém pojetí dějin – tedy v něčem, co by někdo mohl nazvat iluzí – v očekávání nějaké budoucnosti, a nikoli a nikdy v holé přítomnosti.

Prachsprostá, pouhopouhá přítomnost je nesnesitelná. Nelze žít jen teď a tady.

Komunisti vyhnali Boha coby iluzi a nahradili ho iluzí komunizmu, utopií beztřídní společnosti. A ve jménu této utopie sahalo k násilí. K třídní nenávisti a masovým vraždám. Ta jejich fata morgana jim umožnila nejen přehlížet přítomný marasmus kolem sebe, oni sami ten marasmus vytvářeli.

Jednoho napadne, jestli se vlastně iluze a chiméry a chorobné fantazie neobjevují v hlavách lidí právě tehdy, když vyženou ze svého srdce a z myšlení Boha. Ony iluzorní náhražky pak přicházejí a nacházejí dům – evangelijním obrazem řečeno – prázdný a zaujímají uprázdněné místo po Bohu. Popírá-li člověk Boha, má sklon činit se sám bohem, a to skrze své představy, třeba i nevědomé a nereflektované. V tom je představa Boha jedinečná a osvobozující, osvobozuje od nás samých. Představa Boha probouzí myšlení.

Ono totiž o jistou představivost, imaginaci, fantazii svým způsobem jde. Jsme k ní vybízeni, fantazie je podněcována kupříkladu poetickými obrazy v Žalmech, v Prorocích nebo třeba v knize Zjevení. Nicméně s představami je třeba pracovat. Fantazie se musí snoubit s racionalitou. Jedna známá grafika Francisca Goyi se jmenuje: „El sueño de la razón produce monstruos.“ Spánek rozumu plodí stvůry. A ještě k tomu obrazu existuje komentář: „Představivost opuštěná rozumem plodí neskutečné stvůry; ve spojení s ním je matkou umění a počátkem divů.“

Fantazie tedy musí spolupracovat s rozumem. Něco si před sebe stavět, to je práce, úsilí. Představy je třeba před sebe klást s rozvahou, porovnávat je a přemýšlet o nich. Jak už bylo naznačeno, jde o souboj představ. Souboj vizí. Na jedné straně jsou vize spojované s Bohem, a na druhé straně ony „nešlechtné věci“, „nicotnosti“ čili v posledku pouhé a marné představy. Musíme se učit rozlišovat, oddělovat, jít do detailu. Jde o vážnou činnost, kterou je třeba provozovat celým nasazením, jak nás k tomu vybízí již ono dávné: „Slyš, Izraeli, Hospodin Bůh náš, Hospodin jeden jest. Protož milovati budeš Hospodina Boha svého z celého srdce svého, a ze vší duše své, a ze vší síly své.“ (Dt 6:5)

Rozhodnutí stavět si Boha před sebe, to je volní akt. V žalmu prvním se mluví o tom, kdo hloubá v zákoně Hospodinově dnem i nocí. Jindy jsme vyzýváni, abychom nezapomínali na Hospodina a abychom se ho dotazovali. Pohled na život a na svět, obraz světa, světonázor je třeba neustále korigovat a dotvářet. Odmítnout přitom zjednodušování, zevšeobecňování, ono tzv. nicnežování. Například, že život není **nic než** hmota, že vše je jen boj o přežití,

že světu vládnou jen a jen peníze, že za vším jsou nějaké konspirující mocnosti, že vše upadá v zapomenutí. Že vše není než chaos, absurdita, nesmysl. Odmítnout tento redukcionismus. Tedy nikoli redukovat, ale naopak vidět svět ve vší komplexnosti, šíři a zahrnout do něj i Boží zjevení.

V řeckém a latinském překladu toho probíraného žalmu souvisí ono představování si Boha s prozřetelností (*prooraó, providere*): Jako by žalmista říkal: vždycky, za všech okolností prozřívám k Bohu. Jde o vizi, o pohled, který prohlédá skrze svět k Nejvyššímu.

Představovat si Boha před sebe je venkoncem modlitba. V modlitbě odkládáme všechny své představy, uzávorkováváme je ve prospěch představy poslední a nejvyšší, otevíráme se nepředstavitelnému. Bůh je neviditelný. Je to tedy zcela zvláštní iluze, zvláštní představa, zvláštní vize. Jedná se vlastně o paradoxní vyjádření: Stavět před sebe, před svůj zrak obraz neviditelného Boha. Vidět neviditelné.

A tu by mohl někdo opět a důrazněji namítnout: Není právě tahle představa neviditelného Boha tím největším klamem a bludem, nicotou a ničemností? A není lepší se držet toho, co lze vidět a uchopovat, co je jisté? Není neviditelný Bůh tím, co bychom si právě neměli před sebe představovat, když je to přece nepředstavitelné? Neunikat kamsi, do nějaké Fantasy? Apoštol Pavel píše: „Jeho věčnou moc a božství, které jsou neviditelné, lze totiž od stvoření světa vidět, když lidé přemýšlejí o jeho díle.“ (Ř 1,20) Vidění není popřeno, jenom je třeba přemýšlet.

A k té neviditelnosti Boží ještě jedna věc. Mělo by se říkat, abychom byli přesní, „neviděný“, a to není totéž co neviditelný. V Písmu se neobjevuje pojem neviditelnosti, píše se ovšem namnohokrát, že Boha nikdo nikdy neviděl. A tak i ten citát z Pavla by měl říkat, že jeho věčná moc a božství jsou „neviděné“ či „nespatřené“.

Avšak je tu odvěká zkušenost s tím, že Bůh není bohapustá fantazie, s tím, že to není únik z tohoto světa, ba právě naopak. Je to moc, která vyvádí z otroctví a přivádí ke svobodě. Nejde o prachbídnu fantazii a snění, ale o vědomí založené na zkušenosti vlastní i dějinné. Takového Boha a tyto historie je záhodno stavět si před sebe. Zkoumat tuto zkušenost. A zkoumání, to je původní význam slova *historia*. Stavět si před sebe Boha znamená připomínat si a přemýšlet o tom, co vypráví Bible a mnozí další vyznavači jediného Boha.

Stavět si Hospodina před sebe neznamena zírat na statický, třebas i krásný obraz, ani to není jako jít do kina na film a mít těch obrazů mnoho. Je to velmi dynamický proces spočívající v neustálém dotazování, přemýšlení a modlitbě. Stavět si Boha před sebe, to je být principiálně otevřen Božímu pohledu na věc. Neboť taky Bůh staví něco před sebe; například v žalmu 90. čteme, že „staví před sebe naše viny, naše potměšilosti do světla své tváře.“

Vraťme se k mottu našeho kázání „Hospodina stále před oči si stavím“. Předchází mu toto: „Dobrořečiti budu Hospodinu, kterýž mi radí; neboť po nocích vyučují mne ledví má.“ Ledví, tj. ledviny, játra a slezina, zkrátka

vnitřnosti jsou symbolem niternosti, svědomí, myšlení, skrze něž zkušuje, zkoumá a tříbí člověka Hospodin, působí na něj a ponouká jej, do noci na kavalci, aby se určitým představám otvíral. (Ž 7,10. 26,2. Př 23,16.) A potom, za tím naším mottem následuje: „když je mi po pravici, nic mnou neotřese.“ Bůh není iluze, Bůh je tím, kdo je člověku po pravici a je mu oporou.

Jako křesťané si můžeme a máme před sebe před-stavovat Ježíše Krista. Boha žádný nikdy neviděl, ale jeho jednorozený Syn jej ukázal, představil, zpřítomnil. On není iluzí, alebrž člověkem v těle příšlým, až masitě skutečným a stále přítomným. Cituji z epištoly Židům: „...vytrvejme v běhu, jak je nám uloženo, s pohledem upřeným na Ježíše, který vede naši víru od počátku až do cíle. Místo radosti, která se mu nabízela, podstoupil kříž, nedbaje na potupu; proto usedl po pravici Božího trůnu.“ (12,1-2)

Nejde vůčihledně jen o ukřižované tělo na kříži, o onen tak moc rozšířený obraz po celém světě. Je třeba vnímat Ježíšův život vcelku a především to, že živoucí Kristus je obrazem čili inkarnovanou a stvrzenou představou Boha neviditelného, lépe řečeno: nespátřeného a nepředstavitelného.

Kristus je, jak se jinde píše (Kol 1,15), „obraz Boha neviděného“ a „prvorozený všeho stvoření“. K němu skrze tento svět, skrze toto stvoření prozíváme. To konáme nebo se o to aspoň pokoušíme při každých bohoslužbách, v kázáních, zpěvem, za užití obrazů a imaginace a zejména rozumu. A tak si jej tedy před sebe před-stavujme! AMN

Poslání:

Nebo nadějí spaseni jsme. Naděje pak, kteráž se vidí, není naděje. Nebo což kdo vidí, proč by se toho nadál? Pakli čehož nevidíme, toho se nadějeme, tedy toho skrze trpělivost očekáváme.